

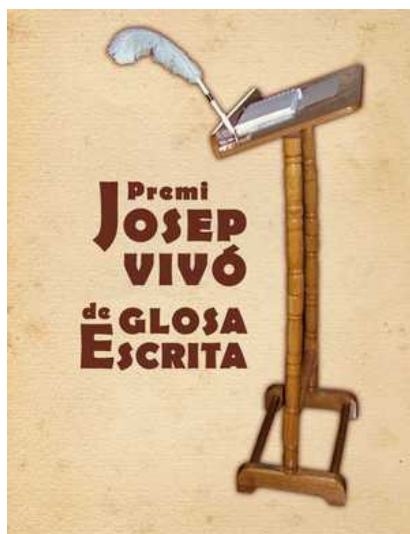
GLOSADORS DE CAS PENSAT

Pilar Vinent Barceló
Servei de Política Lingüística
i Cultura Popular

Ja fa trenta anys que el Col·lectiu Folklòric Ciutadella, empesos pel desig de recuperar el nostre folklore, va tenir la iniciativa de convocar un premi de glosa escrita que duia el nom d'un dels glosadors més populars de l'illa, i un dels primers de què es tengui record, mestre Josep Vivó. L'objectiu del certamen era donar un nou impuls i revifar aquesta modalitat de glosa també anomenada “de cas pensat”.

I és que Menorca té una llarga tradició d'explicar històries en vers, a la manera dels romanços; una tradició que, amb noms diferents, compartim amb altres cultures arreu del món i que ha passat a formar part del nostre patrimoni musical i cultural. La glosa menorquina és, doncs, una composició que té entre sis i vuit mots (cada mot és un vers) heptasíl·labs amb rima consonant; la rima i l'estrofisme més habitual és abbaab. Antigament el glosat era un gènere molt conreat i té dues modalitats: la glosa improvisada i la glosa escrita.

El glosat improvisat era un dels divertiments dels menorquins d'antany, amb el qual omplien els moments d'oci en ocasions com podien ser les porquejades, les mesurades, el carnaval o bé qualsevol vetlada de la gent del camp amb motiu d'una festa pagesa o dels menestrals en alguna taverna del poble. En aquests glosats es posava a prova l'agudesia i la capacitat de resposta ràpida del glosadors que, sempre de manera improvisada, comentaven en glosa algun tema d'interès o que suscités polèmica, notícies del moment o esdeveniments familiar o socials, en una mena de combat entre els glosadors acompanyats per la tonada somiosa de la guitarra que coneixem amb el nom de “ses porgueses”.

L'altra modalitat és la de la glosa escrita, també anomenada “de cas pensat” pel folklorista Antoni Orfila *Fila-or* ja que, a diferència de les improvisades, aquestes gloses s'escriuen després de pensades, i en elles el glosador té l'oportunitat demostrar el seu domini dels recursos literaris que fa servir per atreure l'atenció del lector. Per tant, podríem dir que es tracta d'una modalitat de glosa més culta, en què se solien glosar casos succeïts, o bé inventats, i amb les quals es pretenia alhora entretenir i allisonar el receptor a través de les sentències i les moralines que de manera crítica introduïen en les seves composicions.

Entre aquests glosadors destacaren els noms de Josep Vivó i Gaspar Cardona (s. XVIII) i altres com Josep Reixart, Antoni *es Casolà*, Josep Cardona o Llorenç Melià (s. XIX) i

primers anys del s. xx), que van compondre gloses prou conegudes en el seu moment, i fins i tot memoritzades i recitades en moltes converses. Aquestes gloses podien narrar esdeveniments luctuosos com el naufragi del vapor *Général Chanzy*, la mort d'en Carlets en una cursa de bicicletes a Ciutadella o l'accident a la bateria de Llucalari; fets destacats com la crisi de l'any 1906, l'emigració a l'Argentina, les eleccions de 1914 o la nevada de 1956, o bé donar consells morals com a les *Gloses sobre los abusos de la moda*, en què es qüestionen els nous costums en la manera de vestir de les dones del segle XIX.

Algunes d'aquestes gloses d'en primer van ser recopilades pel Col·lectiu Folklòric Ciutadella, que les va publicar i comentar en diversos números dels Quaderns de Folklore; col·lecció en la qual també podem trobar les gloses guanyadores i finalistes de les cinc edicions del Premi Josep Vivó convocades pel Col·lectiu entre 1981 i 1985, amb obres de Miquel Ametller, Pau Gorrias, Josep Portella, Pere Pons Olives, Pere Melis, Joan F. López, Antoni Bonet, Antoni Taltavull o Esteve Mercadal, entre altres.

Finalment, després d'un parèntesi de quinze anys sense convocatòria, amb la voluntat de donar continuïtat a la iniciativa del Col·lectiu i donar una nova empenta a aquest gènere de la literatura popular, el Consell Insular de Menorca va instituir, per acord de Ple de 17 de setembre de 2001, el Premi Josep Vivó de Glosa Escrita, a partir d'ara amb dues modalitats: la general i l'escolar. Aquest premi, que enguany arriba ja a la seva onzena edició, es convoca dins el darrer trimestre de cada any i s'atorga en el Glosat de la Diada celebrat per Sant Antoni, festa del Poble de Menorca.

Els guanyadors de les diferents edicions del Premi Josep Vivó del Consell Insular de Menorca han estat Moisès Coll (2002, 2003 i 2006), Marc Campins (2005 i 2009), Pau Gorrias i Marc Seguí (2004 – ex aequo), Maria Munar (2007), Pere Reure (2008) i Josep Pons (2010). Tots ells, a la manera dels antics glosadors “de cas pensat”, han glosat sobre temes ben diversos amb enginy i amb un perfecte domini de la rima, de la mètrica i dels recursos estilístics. Així, des de fets com el temporal de novembre del 2001 o la declaració de Menorca com a reserva de biosfera fins a la lloança d'actituds valentes davant la malaltia o la mort, passant pels personatges o els esdeveniments més destacats d'un any en concret de la vida menorquina, queden servats per sempre dins la memòria col·lectiva gràcies a l'aptitud d'aquests nous glosadors que, amb un to irònic i a la vegada sentenciosos, i fent gala d'una gran riquesa lèxica i d'expressions genuïnes de la nostra llengua, han demostrat tenir bona traça a narrar històries en vers.

Moisès Coll ha guanyat el Premi Josep Vivó en tres ocasions

Així mateix, en la modalitat escolar, hem pogut comprovar que han donat el seu fruit els tallers de glosa organitzats pel Consell i impartits per Soca de Mots als centres educatius de Menorca, de manera que han aparegut joves valors de la glosa escrita com Guillem Massanet o Ramon Sintes i hem pogut gaudir de les gloses enginyoses fetes en grup per diferents cursos dels col·legis Mare de Déu del Toro des Mercadal, Francesc d'Albranca, Sant Francesc d'Assís, Sant Josep, Castell de Santa Àgueda i de l'institut M. Àngels Cardona.

Per qui les vulgui llegir, hem de dir que totes les obres guanyadores i finalistes del Premi Josep Vivó instituït pel Consell s'han continuat publicant dins la col·lecció Quaderns de Folklore del Col·lectiu Folkloric Ciutadella, concretament en els números 73, 79, 83 i 89.

Per parlar una mica d'aquest gènere de la literatura popular ens hem posat en contacte amb Moisès Coll i Josep Pons, primer i últim guanyadors respectivament del Premi Josep Vivó, que han volgut compartir amb els lectors d'*Ambit* la seva experiència com a glosadors de cas pensat i les seves opinions sobre el món de la glosa a Menorca.

- Com us vau iniciar en el món de la glosa escrita?

M.C. Crec que va ser d'una manera natural (si és que escriure és cosa natural). Des de ben petit, a l'escola, ja "destacava" en qüestió de fer rimes. Vaig començar amb composicions poètiques senzilles i el temps es va encarregar de fer-me conèixer noves tècniques i modalitats. En algun moment de la meua vida vaig topar amb la glosa. Era una vetlada de glosat improvisat i em va agradar molt veure i escoltar com empraven les paraules, com rimaven els mots i utilitzaven l'enginy per compondre la glosa. El llenguatge era molt planer i, a la vegada, també es feien servir expressions que ja cauen en desús. L'harmonia, l'ambient, la tonada... van ser captivadors. Lògicament em vaig veure incapaç de fer una cosa així i em vaig decantar per la modalitat escrita. Vaig fer moltes proves de rimes i em va enganxar. Si primer escrivia gloses amollades, més endavant em vaig veure amb coratge de compondre glosats o grups de gloses, i finalment em vaig introduir en la glosa improvisada.

J.P. La veritat és que, malgrat haver guanyar el concurs de glosa escrita Josep Vivó de 2010, tan sols em consider un "embastador de paraules". Vaig participar en el concurs després de fer un taller de glosa escrita, impartit per cert per en Moisès, que va trobar que dos treballs meus eren prou dignes i em va animar a presentar-los. Sempre he tingut una certa facilitat per fer mots de quatre versos; però per passar d'açò a la glosa hi ha un bon bot, ja que has de lligar sis o vuit mots i alhora has de contar una història o exposar un tema, i no és gaire fàcil. Em va dur una mica de feina, però quan m'agafa la inspiració, llavor vaig vent en popa.

- Per què us agrada glosar?

M.C. La glosa, sobretot la improvisada, em dóna plaer i benestar; potser és el repte que suposa haver-se de superar cada vegada i mantenir un públic que vol ser captivat. Per la meua feina, poder fer gloses és una manera de desconnectar del complex món educatiu, que ja va bé de tant en tant. Però no només és el fet de glosar, és tot el seu entorn que t'enriqueix de coneixements: altres maneres d'improvisar, intercanvis d'impressions, amistats, complicitats... La veritat és que la glosa m'ha donat moltes satisfaccions; és cert que a vegades dóna qualche mal de cap, però el balanç sempre és molt positiu.

J.P. No és una cosa que faci gaire, diguem que m'ho guard per a coses de caire més personal, com ara gloses de felicitació als companys i als amics, convocatòries en forma de vers o glosa, anuncis d'esdeveniments... He de dir que som bastant espontani, i quan em ve la inspiració ho apunt a una llibreta que sempre duc damunt o bé ho envii per mòbil, ja que sempre m'ha agradat el factor sorpresa i avui dia, amb els mitjans tecnològics que tenim a l'abast, és molt més fàcil.

- Des del punt de vista del glosador, quines són les principals diferències entre la glosa escrita i la improvisada?

M.C. La manera d'encarar un glosat improvisat és molt diferent que fer unes gloses escrites. No sabria dir què és més fàcil, però puc assegurar que la glosa escrita du més feina, més dedicació i més temps a l'hora d'elaborar-les. La dedicació i el temps també són molt necessaris per arribar a poder ser un glosador capaç d'improvisar, però si ens referim exclusivament al fet de crear una glosa, la improvisada es fa en un moment.

La glosa escrita es fa, es rectifica, s'afegeix... mai creus que sigui prou perfecte. També requereix una continuïtat, s'ha de mantenir sempre la mateixa temàtica o s'ha de fer un canvi de tema sense brusquedat; i hi ha d'haver coherència en l'estructura, alternança de rimes (masculina i femenina), perfecció mètrica i rima consonant.

La glosa improvisada surt com surt, es canta i ja no es pot rectificar res; i unes surten més bones i d'altres més flagues. Aquestes gloses també són més dinàmiques, i es pot canviar de tema, de forma i estructura sense que el glosat se'n ressenti; fins i tot es permeten errors mètrics i de rima. D'altra banda, aquest intercanvi d'opinions i paraules entre els participants que hi ha en un glosat improvisat no existeix en la glosa escrita.

Per acabar, quan escrius gloses no penses en un públic determinat; mentre que la glosa improvisada té un públic present que escoltarà tot el que dius. Val a dir que la gent que assisteix a un glosat condiciona en gran mesura l'evolució temàtica i l'estat anímic del glosador. Si hi ha complicitat entre els glosadors i el públic, l'èxit està assegurat; però és molt més difícil fer gloses davant una gent passiva, i no diguem davant unes càmeres de televisió, on no veus ningú.

J.P. Jo els qui realment admir són els glosadors de glosa cantada, per la seva espontaneïtat i agilitat mental a l'hora d'estructurar les gloses i donar una resposta aguda al seu contrincant. De vegades, quan assistesc a un glosat improvisat, em sorprèn les voltes que arriben a fer per acabar responent al glosador rival. En la glosa escrita, en canvi, tens l'avantatge que el temps juga a favor teu, ja que fas i desfàs les gloses les vegades que facin falta fins que aconseguixes quadrar-les. En la glosa escrita hi ha unes normes mínimes que cal seguir, i s'ha de maldar per complir-les perquè, si no, ja no fas una glosa; pots fer des d'un bunyol a qualsevol altra composició poètica, però no una glosa.

Josep Pons Gener, Premi Josep Vivó 2010

- Quines característiques ha de tenir un glosador?

M.C. Les característiques que ha de tenir un glosador són diferents en el cas de fer gloses escrites o improvisades, tot i que n'hi ha un parell de comunes: interès i perseverança. D'altra banda, en el cas de fer gloses escrites els requisits d'un glosador no són tan exigents. Evidentment que has de conèixer l'estructura, la mètrica i la rima; però a partir d'aquí ja pots compondre, i no hi ha la pressió d'una gent que mira el què fas; l'única pressió se la posa el glosador mateix, depenent de la seva capacitat, autoexigència i disponibilitat de temps.

Per a la glosa improvisada hi ha una característica fonamental que és la valentia. Hi ha persones que podrien ser glosadors, però els falta la gosadia d'enfrontar-se a un grup de gent. D'altra banda, un bon glosador també ha de tenir una gran riquesa de vocabulari i d'expressions que ha de saber emprar a cada moment oportú. Crec que una funció que pot fer el glosador és no deixar de perdre del tot les paraules que empraven els nostres avantpassats; no és que haguem de xerrar com abans, però podem fer ús d'aquestes paraules i equilibrar-ho un poc amb mots més moderns. Finalment, també s'ha de ser crític. Les gloses no només serveixen per complaure una gent, també han de servir per a la reivindicació, l'anàlisi crítica i la provocació. I si tot açò es pot fer posant un poc d'humor, molt millor.

J.P. Jo crec que és com tot: un glosador de glosa escrita ha de ser una mica exigent amb ell mateix, respectar les normes establertes i voler construir unes gloses dignes; després, el que contes o com ho contes ja és una altra història. D'altra banda, tenir un vocabulari ampli ajuda molt. M'agrada emprar paraules i expressions nostres, moltes d'elles en desús; però també és cert que avui en dia tens moltes eines a l'abast que simplifiquen la feina.

- La darrera convocatòria del Premi Josep Vivó fou declarada deserta en totes les seves modalitats. Com pensau que es pot refivar la glosa escrita i què considerau que cal fer per animar la gent a participar en aquest certamen?

M.C. D'entrada, diria que la informació i la formació són bàsiques. La gent ha d'estar informada de les actuacions, de les trobades, dels cursets, dels tallers, dels concursos... I en aquest sentit la premsa no ajuda gaire, ja que sol fer més postinformació que preinformació.

La formació s'hauria de començar en l'edat escolar. Als glosadors ens encantaria que la glosa pogués formar part integral del currículum. Som enfora d'aquest món, però ens hi volem encaminar i, per aconseguir-ho, la primera formació hauria de ser per al col·lectiu dels docents (sap greu que un professional de l'educació no sàpiga què és una glosa). Una primera introducció es podria fer a l'escola d'estiu d'ensenyants i, pel que fa als alumnes, actualment es fan tallers de glosat en alguns centres educatius, però sempre és de forma voluntària; potser si se sistematitzés a tots els centres seria una bona passa endavant.

De cara a les persones adultes també s'han fet alguns cursets de glosa, però no tenen continuïtat. Estaria bé incloure tallers a les escoles d'adults; però, evidentment, tot necessita d'una inversió econòmica i d'un interès real per part de les administracions.

J.P. Pens que saber glosar és una habilitat que tenen algunes persones, com n'hi ha que tenen habilitat per pintar, per fer música o per fer esport, i s'hi t'ajuden a descobrir-la i potenciar-la és un gran avantatge. Glosar és com qualsevol ofici o afició que requereixi

un aprenentatge i un camí que has de fer, i com més n'aprens i més en saps, més en gaudeixes.

Per revifar el premi crec que cal facilitar la participació demanant manco paperassa, i per despertar l'interès de la gent que té aquesta afició, jo recomanaria a qualsevol persona que se sent atreta a glosar i que no ho té prou clar que s'apunti a un curset. Per a mi va ser definitiu: aprens la tècnica i perds un poc la por a escriure, ja que et trobes amb altra gent i agafes confiança.

Per acabar, a fi d'animar els glosadors i les glosadores a presentar-se al Premi Josep Vivó 2012, ho farem amb aquesta glosa que ens ha fet Josep Pons:

*Jo no som un glosador
per guanyar aquell concurs,
i va ser com fer un discurs
posant-hi un poc de valor.
Com ho fa un infractor
quan presenta un recurs.
Apuntau-vos a fer es curs
i glosareu molt millor.*